

A fativizsi lelet.

A magyarországi újabb ásatások és a véletlen leletek, továbbá az orosz múzeumok kincseihez való hozzájutás nem sejtett lehetőségeket tártak fel a népvándorláskor problémáinak felderítése terén. Déloroszország régi történetében egyik legjelentősebb, de talán legkevésbé ismert korszaknak, a kievi állam kialakulását közvetlenül megelőző évszázadoknak, az ú. n. avar kornak megismeréséhez nagyértékű régészeti forrásanyag nyílt meg e leletekben. Az új eredményeket két helyen, A h o n f o g l a l ó m a g y a r s á g f é m m ű v e s s é g e c. m. X. fejezetében, *Archaeologia Hungarica* sorozat, XXI. kötet, Budapest, 1936 (Az álcatok kultúrköre) és az *Archaeologia Hungarica* XVIII. kötetének (M A R O S I—F E T T I C H, A d u n a p e n t e l e i a v a r s í r l e l e t e k) III. fejezetében (A dunapentelei leletek kultúrtörténeti jelentősége) részletesen ismertetem. A most tárgyalandó fativizsi leletnek egyik munkában sem tudtam helyet adni, mert különleges helyzete miatt nagy kitérést jelentett volna. A megértéséhez szükséges rokon emlékanyag idézett munkáimban található. Itt csak röviden utalok rája. Az irodalmi adatokat is ott dolgoztam fel. Itt csak a legszükségesebb mértékben idézem azokat s inkább csak az eredményeket ismertetem röviden.

Fativizs község a régi *csernigovi* kormányzóság *gluchovi* kerületében van. A leletkörülményeket nem ismerem. A leletnek 30 darab ezüst-, illetőleg bronztárgya, melyet 1935. decemberében a kievi állami *Történeti Múzeum*-ban behatóan tanulmányozhattam¹⁾, azt a benyomást kelti, hogy több, véletlenül feldőlt sírből származó lelettel van dolgunk. A sírok mellékleteiből valószínűleg sok minden hiányzik. A meglévőkből legalább is egy férfi- és három nősírra következtethetünk. Mivel az egyetlen, ukrán nyelvű publikáció²⁾ nehezen hozzáférhető, a főbb darabo-

¹⁾ Kutatásaim hathatós támogatásáért ezúton is hálás köszönetet mondok Velicsko L. I., Kozubovszkij F. A. és Magura S. S. professzoroknak.

²⁾ V. Kozlovskaja, *Sribnnij skarb časiv velikavo pereselenjija narodiv z. s. Fativiz na Černigovščini*, Grusevszkij-Emlékkönyv, I, Kiev, Ukrán Tud. Akadémia, 1928, 44—52. l.

kat eredetijükről lerajzoltam és e rajzokat a mellékelt táblán eredeti nagyságban közlöm.

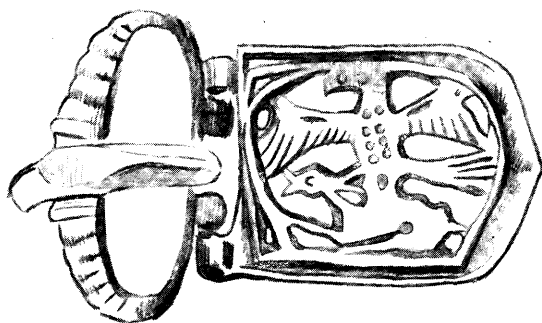
A lelet leírása a következő. Mellékelt tábla 1.: Csuklós szerkezetű ezüst övveretek. A felső, nagyobb rész hátul homorú öntvény; felerősítésére hátul egy háromszög-alakú ezüstlemez szolgál, melyet három nittszeg tart. Magát az övet ez az ezüstabdog szorította hozzá az ezüstöntvényhez. A csüngőtag szintén tömör öntvény, de hátul nem homorú. Az övveret díszé áttört, technikája durva öntés; a felületen poncolt körök is szerepelnek. 7 darab és egynek csüngője. — 2.: Csuklós szerkezetű ezüstcsat. Tövisét üreges öntéssel készítették. A vereti részen négy nitt. A csatkereten zavaros ornamentika. A csattest motívumát az övveretekről vették át, amint azt a jelenet keretelése is mutatja. — 3.: Lyukvédő veret. Tömör ezüstöntés, hátlapja homorú. Három ezüst nitt. Ornamentikája zavaros. Egy darab. — 4.: Tömör ezüstöntvény; közepén téglalapalakú nagy kivágás. Hátlapja nem homorú, hanem síma. Megerősítésnek nyoma nem látszik. Az egyik rövidebb oldalon csuklós szerkezet két szélső nyúlánya. Egy darab. — 5.: Gondos készítésű bronzcsörgők. 5 darab. Nem öntöttek, hanem vékony bronzlemezből készültek. — 6.: Egy pár tömör öntésű ezüst fülbevaló. Mindkét oldala egyforma. — 7.: Egy pár tömör öntésű fülbevaló, más mintázattal. Mindkét oldala egyforma. Az egyik fülbevaló töredékes. — 8.: Egy pár tömör öntésű ezüst fülbevaló, szintén más mintázattal, töredékes állapotban. Mindkét oldala egyforma. — A lelethez tartoznak még a következő, itt nem ábrázolt darabok: Két pár, ezüstlemezről készült karperec; végeik kiszélesednek és középen hosszanti barázdolás díszíti őket. Négy darab alaktalan ezüst-, illetőleg bronz-töredék.

A fativzsi lelet helyét a népvándorláskor régészeti emléksanyagában nem nehéz hozzávetőlegesen kijelölni. Az övveretek (1—4) jól ismert formák a magyarországi avar sírleletek körében. Ugyanebben a technikai kivitelben és méretezésben gyakran ismétlődnek ott. A magyarországi híres griff- és indamotívumos bronzöntvényeket magyarországi különlegességnek ismerjük. Az avarkor második felében virágzanak¹⁾, mint az

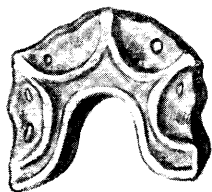
¹⁾ P. REINECKE volt az első, aki e bronzöntvényeket az avarsággal hozta kapcsolatba: Die Zeitstellung der Kulturkreise von Keszthely und Kettlach

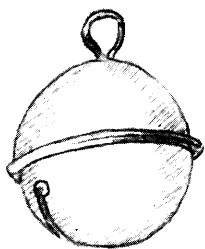
1

2

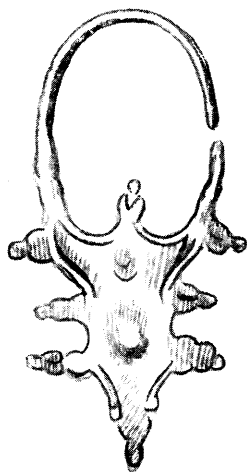
3

5

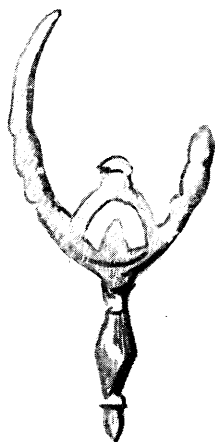
4

6

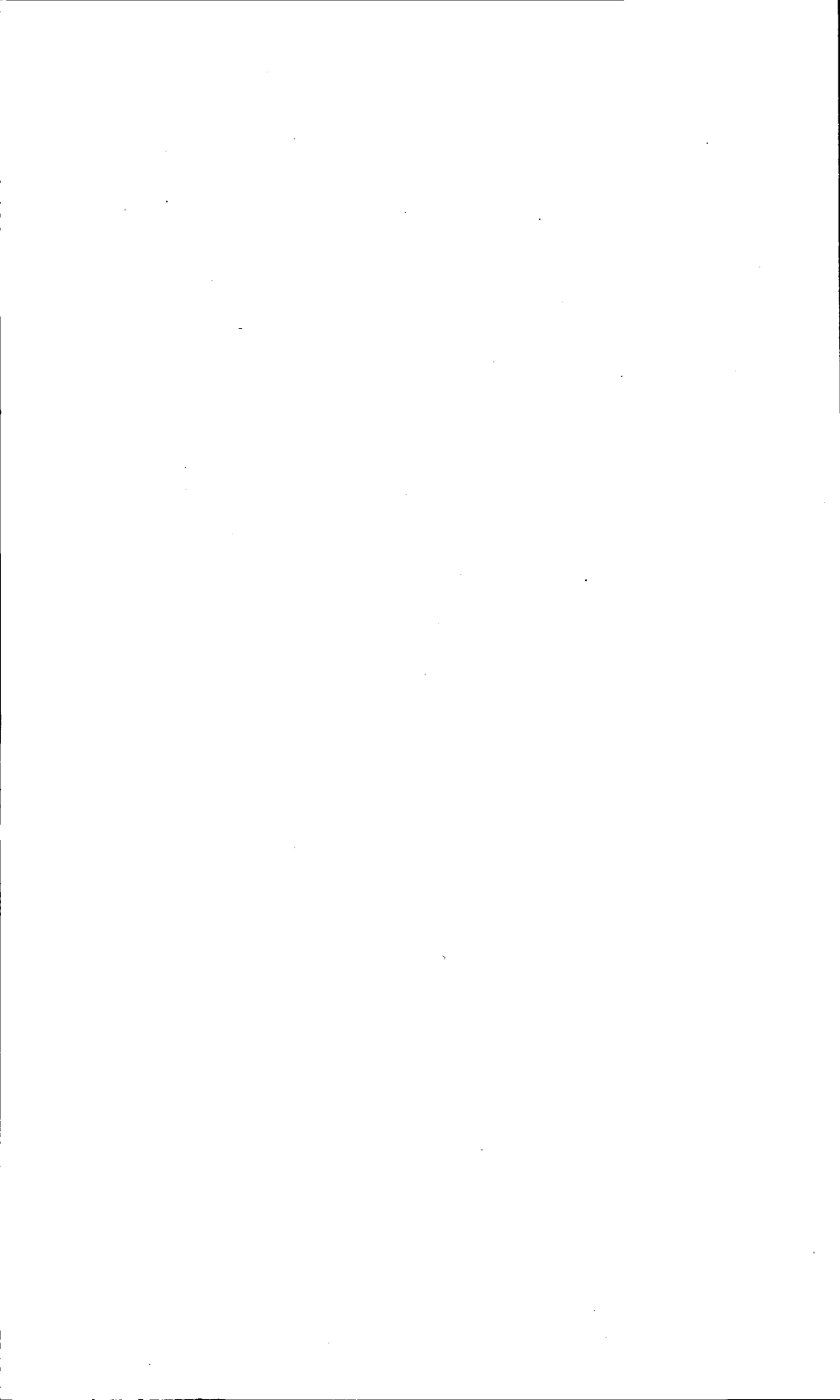

7

8

A fativisi lelet (term. nagys.); a kievi állami Történeti Múzeumban.

avarság keleties irányzatú magyarföldi fémművességének termékei¹). Egy lényeges különbség azonban első pillanatra szembe-tűnik: hogy a fativizsi lelettárgyak készítői ezüst nyersanyagot használtak. Ez a körülmény különleges helyet biztosít a fativizsi leletnek az avarkor emlékei között. A vele kapcsolatos főbb kérdések a következők: a tárgyak készülésének ideje, helye, technikai körülményei és díszítő motívumaiknak származása. Az a fejlődési folyamat, amelybe ez a lelet, mint egy különleges tag beilleszkedik, ősrégi időben kezdődött és ennek a leletnek a korában sem szűnt meg. A történeti nomádkultúrák élete, virágzása és hanyatlása fémművességükben is visszatükröződik. Az új alakulatok alapvető elemeik egy részét a megelőző és környező kultúráktól nyerik. Ezen az alapon hatalmas belső folytonosságról beszélhetünk, amely a történeti steppe-népek művelődéstörténetének a gerincét alkotja. A szóbanforgó lelet kapcsán nem kívánjuk az egész folyamatot végigkísérni, csak utalunk annak egyes megelőző, távolabbi mozzanataira és inkább a lelet helyét igyekszünk pontosabban meghatározni.

A csaton (2) meglátszik, hogy motívumát a veretekről (1) vitték át a nélkül, hogy a jelenetet a csattest keretéhez idomították volna. Ez a kezdetlegesség mutatja, hogy itt nem kialakult gyakorlat művével állunk szemben, hanem alkalmi megoldással. Ez esetben az ezüst nyersanyagban az öntési technika mellett nem is várhatunk egyebet.

A téglalap-alakú darabnak (4) ornamentikája utal legvilágosabban a készülési körre. Az állatmotívum látszólag szervesen kapcsolódik a bekeretezett geometrikus díszítményhez. A téglalap-alakú keret, mint veret-típus, a VI. és VII. századi Délkelet-Európában otthonos. Az eredetileg bádogból készült keret-

(Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien, XXIX. 1899, 38). Ezt a megállapítást építette ki ALFÖLDI A. irodalmi megalapozással: *Untergang der Römerherrschaft in Pannonien* (Berlin—Leipzig, 1926. 2. k.). REINECKE később mégegyszer visszatért a kérdéshez: *Die archäologische Hinterlassenschaft der Awaren* (Germania XII, 1928, 87). A bronzöntvényes kultúra kialakulásának körülményeit az *Archaeologia Hungarica* XVIII. kötetében (III. fejezet) igyekeztem meghatározni.

¹) J. HAMPPEL, *Alterthümer d. frühen Mittelalters in Ungarn*, Braunschweig, 1905, I. 509. A bronzöntvények technikai körülményeiről és művészettörténeti összefüggéseiről: FETICH, *Bronzeguss und Nomadenkunst*, Prága, 1929.

szerű övveret belső áttörését más anyagból készült geometrikus növényi, vagy állati motívum töltötte ki.¹⁾ A keret geometrikus mintájában e rekeszek utánzására ismerünk. A háromszögletes rekeszeknek váltakozó helyzetű elrendezése a déloroszországi keleti gót aranyrekeszes művesség körében uralkodott. A hunnokot szolgáló aranyművesség szintén nagy mértékben alkalmazta ezt a rekeszes-technikát.²⁾ A rekeszes aranyművességnek ez a legegyszerűbb és leghatásosabb megoldása. A rekeszekbe rendszerint piros gránátlapokat tettek. Az avarkor elején, amikor a bizánci arany nagy mennyiségben kezdett évi adó³⁾ és harácsolt kincsek⁴⁾ formájában az avar birodalomba vándorolni, a kutrigurok kezén ez a fémművesség újabb felvirágzásnak indult. Ezzel egyidejűleg fellépett a drága aranykészítményeknek olcsóbb anyagban való leegyszerűsített utánzása. Főleg a bádogból préselt utánzatok szerepeltek nagy számmal. A szóbanforgó fativizsi darab (4) öntési technikában utánozza az aranyrekesz-technikát. Alább látni fogjuk, hogy az öntés alkalmazásának itt különös okai voltak.

Már az eddigiekből látható, hogy a fativizsi ezüstöntvények készüléseinek helye csakis Dél-Oroszország lehet. A következőkben látni fogjuk azt is, hogy a készülés helye nem eshet messzire a lelőhelytől.

Az Attila halála és az avarok megjelenése közötti mintegy százéves időközben a Dnyeper középső és alsó folyásának vidékén egy új színezetű steppe-kultúra alakult ki. Ezt a kultúrát *A honfoglaló magyarság fémművessége* c. m. X. fejezetében a kievi kormányzóságbeli *Martinovka* után, ahol a legnagyobb idevágó kincsek egyikét találták (1912), *martinovkai kultúrának* neveztem. E kultúra fémművességének leghasználtabb nyersanyaga az ezüst, amelyet e kultúra hordozó népei, a kutrigurok

¹⁾ Ennek szerepéről és jelentőségéről: MAROSI-FETTICH, A dunapentelei avar sírleletek (Arch. Hung. XVIII. III. fejezet). Ennek a divatnak hazája a VI. században az erdélyi gepida kultúra volt.

²⁾ ALFÖLDI, Leletek a hún korszakból és etnikai meghatározásuk, Arch. Hung. IX. 12.

³⁾ Az erre vonatkozó történeti források feldolgozása: LUKINICH I., Az avar-görög háborúk történetéhez (Tört. Szemle, 1914, 189).

⁴⁾ Bizánci harácsolt aranyak szerepelnek a kúnagotai leletben: Hampel, i. m. III. 260, 1—5, 9—10.

és a hún birodalom maradék népei a bizánci birodalomtól nyertek. E fémművesség új rendszerbe foglalta a megelőző korok vívmányait és egyúttal egy új, fejlődésképes művészetet hozott létre. Rendkívüli nagy jelentőségére idézett munkámban mutattam rá. A tömör ezüstöntésben felújulnak itt a gótok és húnok műveltségi köre által megőrzött ősi szkita-szarmata művészeti elemek és kiinduló pontjául szolgálnak egy új fejlődésnek. Ilyen ősi művészeti motívum az állatot elragadó sas (1, 2), melynek legismertebb prototípusa a nyugatszibériai aranyak között fordul elő.¹⁾ Az összes szkitakori figurális motívumok folytonosságát az emléktanyag hiányossága miatt nem tudjuk kimutatni. Magukat a szkitakori motívumokat sem ismerjük teljes számban. Az egyik láncszemet az egyik, a másikat a másik kultúrában találjuk meg. Ugyanebbe a körbe tartozik a téglalap-alakú díszítménynek (4) egyszerű kis állatmotívuma is. Ennek szkitakori előzményét szintén ismerjük.²⁾ A combhangsúlyozó rajzból itt egyszerű kis kerek bemélyedés lett.

A martinovkai kultúra az eurázsiai kontinensnek steppterületein és a steppével kapcsolatos vidékein élő különféle népelemekre óriási hatást gyakorolt. Ez a kultúra minden tekintetben a régi szkita művelődés örökébe lépett. Népelemeinek egy tekintélyes részét is a Dnyeper-vidéki szkita őslakosság alkotta. Amit ma még csak az archaeologiai anyagban látunk, annak a történeti kutatás szempontjából is nagy jelentősége van. Az archaeologiai anyagban visszatükröződő összefüggések történeti folyamatokra utalnak, melyeket az eddig rendelkezésünkre álló más források nem tártak elénk ily közvetlenül. Ezeket az összefüggéseket itt csak röviden ismertetem, amennyire a fativizsi lelet megértéséhez szükséges.

A belsőázsiai avarságnak Európában megjelent része még belsőázsiai életének utolsó évtizedeiben, tehát a mártinovkai kultúra kialakulásának és virágzásának idején, a hagyományos ázsiai bronzöntés és a fafaragás háttérbe szorulásával az újabb

¹⁾ E. H. MINNS, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, 273. l. 192. kép. — Ez a folyamat nemcsak a művészet terén, hanem a harcászati és az anyagi kultúra más területein is végbement. A fativizsi lelet kapcsán erre bővebben nem térhetünk ki, miután ebben ilyen jellegű tárgyak nem fordultak elő.

²⁾ G. BOBOKVA, *Scythian Art*, London, 1928, 3. t. A.

divatot képviselő és a steppe egész hosszában kisugárzó martinovkai műveltség vívmányait tette nagy mértékben magáévá. Az avarok Oroszországban legelőször ennek a kultúrának különböző népelemeivel léptek szorosabb kapcsolatba. A Magyarországon megjelenő avarok anyagi kultúrája körülbelül még száz évig nagyrészt ezeken a kapcsolatokon alapult. Ez a fémművéség területén érvényesült legerősebben. A martinovkai kultúrának nyugati szomszédja a *gepida* kultúra volt. Ennek sajátos felvirágzása egyidejűleg az erdélyi medencében ment végbe. Ezt a pontusi elemekkel erősen átítatott germán kultúrát ma már számos hiteles leletből ismerjük.¹⁾ Az avarság csakhamar ezt is maga alá vetette (568). Ettől kezdve a gepida elemek az avar kultúra legfiatalabb rétegeként szerepelnek Magyarországon. Baján uralkodása idején éri el a martinovkai kultúra virágzásának tetőfokát. Az eddigi ezüstművesség ekkor egy rendkívül magas színvonalú aranyművességbe csap át, az ezüstművesség pedig kissé háttérbe szorul. Az új fémművességi tevékenység nagyobb részben Magyarországra tevődik át. Ennek a mintegy százéves korszaknak ránk maradt régészeti emlékeanyaga a különböző elemeknek olyan tarkaságát mutatja, mely a népvándorlásokor archaeológiájában páratlanul áll. E korszaknak politikai változások vetnek véget. A 670. körüli idő Dél-Oroszország és a Balkán történetében is fordulópont. Dél-Oroszországban a kazárok uralma váltja fel az avarokét. Ugyanekkor a népi összetételben is nagy változások állanak be. Nemcsak az aldonai, hanem valószínűleg a volgai bolgár állam megalakulása is ezekkel a változásokkal függ össze. A déloroszországi avarság egy része tömegesen felköltözik a Káma mellé, az Urál és a Káma közötti területre,²⁾

¹⁾ A gepida kultúra tárgyi emlékeit téves nyomokon kereste C. DICULESCU, *Die Gepiden*, Halle, 1922. Nem ismerte KOVÁCS ISTVÁNNAK kitűnő munkáját, mely a gepida régiségeknek első és minden tekintetben helytálló meghatározása: *A mezőbándi ásatások, Dolgozatok*, IV, 2, Kolozsvár, 1913, 279. sk. Az azóta előkerült gepida régiségeket a mezőbándiak kapcsán az *Arch. Hung.* XVIII. kötetében ismertetem.

²⁾ Két sírmezőt még a múlt század végén ástak ki Gorbunjata és Brody községek mellett. Az egész anyagot 1935. decemberében az Ermitageban láttam (Leningrad). Az ásatásokról szóló rövid, áttekintő jelentés: Ocsot IAK, 1898, 46. sk. I. egy jellemző szíjvég képével: 81. kép. Egy másik jellemző darab képét közli M. I. ARTAMONOV, Szrednevjekovyje poszelenija na nizsem Dony, Leningrad, 1935. 17. l. 6. kép. Az egész anyagnak és az

másik, nagyobb részük pedig Magyarországra jön át és magával hozza az ukrainai területekről a martinovkai kultúra rendkívül gazdag, ősi görög-szkita motívumkincsét. A Magyarországra összeszorult avarság anyagi művelődésében is nagy változások állanak be, amennyiben a Baján-kori virágzó arany- és ezüstművesség helyére most a belsőázsiai hagyományos bronzöntést újítták fel. Mindaz, ami a megelőző korszakban különböző forrásokból kiindulva az avarságnak és a kötelékébe tartozó jelentékenyebb népelemeknek körében virágzott, most ebben a bronzöntésben él tovább.¹⁾ A tömör bronzból az anyag olcsósága folytán több készült, mint a drágább aranyból meg ezüsből, tömörsége, illetőleg tartóssága folytán pedig több maradt ránk, mint a tömör aranyakat utánzó vékony bronz- és ezüsbádóg készítményekből. Részben ez magyarázza meg az avar leletekben előforduló bronzöntvények nagy mennyiségét. E magyarországi bronzöntvények kultúrája új folyamatoknak lett kiinduló pontjává Európában. Az ú. n. Karoling-stílusnak és az északi germán területek művészetének szolgált egyik alapjául. Történeti jelentőségére egyebek között Nagy Károly hadjáratainak ténye mutat rá.

A bronzöntésre való áttérés kevésbé erőteljesen Oroszország területén is bekövetkezett. A különböző vidékeken kisebb-nagyobb számmal feltűnő rokon bronzöntvények, valamint az említett Káma-vidéki sírleletek is az Oroszországban maradt avar népelemek emlékét őrzik.

A fativizsi lelet a martinovkai kultúra anyaterületén tanulságos példája a mondottaknak. A kialakult avar bronzöntés formái finom ezüstben, a martinovkai kultúra fémművességének jellegzetes nyersanyagában jelennek meg. Ez a különös összetétel csak a VII. sz. utolsó évtizedeiben, vagy a VIII. században volt csak lehetséges. Ez az idő bevezetője azoknak a nagyarányú változásoknak, melyek Kelet-Európa mai képét kialakították. Már

ásatási jegyzőkönyveknek részletes közlését M. G. CHUDJAKOV (Leningrad) készíti elő. — Egy harmadik, nagyjelentőségű, ilyen sírmezőt tárt fel A. V. SCHMIDT 1926-ban Nevolino mellett. Ennek egész anyagát az Orosz Tud. Akadémia Anthr. és Ethnografiai Múzeumában láttam (Leningrad, 1935). — Ez anyagok egy részét az Arch. Hung. XVIII. kötet 37—39. képeken közlöm.

¹⁾ FETICH N., Bronzeguss und Nomadenkunst (Prága, 1929. 54. sk. 1.).

a fativizsi leletben visszatükröződnek az új viszonyok közvetlen előzményei. Valamint a magyarországi avar kultúra művészete a nyugati szláv, skandináv és nyugateurópai népek művészetének szolgál kiindulópontjául, ugyanúgy a fativizsi lelet átmeneti kultúrája a kievi orosz állam kialakulásának egyik tényezőjét képviseli. A fativizsi fülbevalók (6—8) összerakott és granulációs díszű fülbevalóknak utánzásai ezüst-öntésben, tehát párhuzamba állíthatók a 4. alatti verettel, melyet főntebb elemeztünk. Mint ezüstöntésű utánzatok jól beillenek a főnt vázolt folyamatba. E mellett azonban a régi orosz „kolt“-ok kialakulásának közvetlen előzményeit ismerhetjük fel felépítésükben és díszítésük rendszerében.¹⁾ A bronz csörgők (5) tömörebb kivitelben jellegzetes kísérői az avar sírleteknek, de egy sírban való nagyobb számú előfordulásuk Magyarországon ismeretlen. E tekintetben a fativizsi lelet átvezet a híres ukrajnai Verchne-Saltovo kultúrájába, amelynek virágkora a VIII. és IX. sz.²⁾ A verchne-saltovói kultúra egyik előfeltételét Ukrajnában a fativizsi lelet képviseli. Jelentőségét ez a szempont is növeli. Verchne-Saltovo a IX. századi magyarság Levediájának közepe táján fekszik. Ismeretes dolog, hogy a verchne-saltovói kultúrában jelennek meg először a levediai magyarság fémművességének egyes kialakult alapformái. Ezeket a martinovkai kultúra legkeletibb függvényesei, a Minuszinszk-vidéki lovasnomádok hozták vissza az ősi anyaterületre és virágoztatták fel nagy mértékben abban a kultúrában, melyet a honfoglaló magyarság kultúrájának nevezünk. Természetesen a kazár birodalom népeinek Belső-Ázsiával való állandó kapcsolata már korábban is hozzájárult a művelődési javak kicserélődéséhez. A honfoglaló magyarság fémművességének uralkodó anyaga szintén az ezüst. Az ezüstnek ez a szerepe a martinovkai kultúra területén: a magyarság Levediájában,

¹⁾ A kérdés irodalma: A honfoglaló magyarság kialakulása, 106. l. Újabban az ott közölt régiséganyaghoz még két publikálatlan idevágó fülbevalópár jutott tudomásomra: Szentes-Szentlászló, 74. sír (a szentesi múzeumban, László Gyula szíves közlése) és Oroszvár, Moson m., 41. sír (a magyaróvári múzeumban).

²⁾ Verchne-Saltovo irodalmát a Századok, 1933, 371. sk. o. 4. megj. ben állítottam össze. Természetesen ehhez az irodalomhoz még hozzáveendő T. J. ARNE ismeretes monografiája; : La Suède et l'Orient (Uppsala, 1914), melynek eredményei nagy részben a verchne-saltovói régészeti anyagon alapulnak.

azoknak a viszonyoknak egyenes folytatása, melyeknek emlékét egyebek között a fativizsi lelet is őrzi. Korábban, a martinovkai korszakban a bizánci birodalom, a levediai korszakban pedig az arab világ volt az ezüst beszerzési forrása. A verchne-saltovói kultúra fémművességében is szerepel az ezüst, de uralkodóvá, mint korábban a martinovkai kultúrában, csak a honfoglaló magyarság végleges kialakulásának folyamata alatt válik. Ezek után természetesnek tűnik fel, hogy a verchne-saltovói kultúrában a megelőző kultúrák összes elemeit, közöttük a fativizsi övveretek ősi motívumát, a ragadozó madarat is megtaláljuk a fémművéség alkotásai között.¹⁾

A honfoglaló magyarságé volt az utolsó történeti nomád-kultúra, melyben a steppéken uralkodó különböző műveltségi tényezők mégegyszer új megfogalmazásban, új összeegyeztetésben felvirágoztak. A fativizsi lelet madár-motívuma szintén megőrződött ebben a késői kultúrában és több más ősi szkita motívummal együtt eljutott az új hazába. Az újabb karosi (Zemplén m.) ásatások egy gazdag sírleletben egyéb ezüsttárgyak között két darab ilyen ezüstöntvényt hoztak napvilágra.²⁾ Ennek az új ezüstkultúrának nagy szerepét a fiatal kievi állam életében mutatja a híres kievi sírlelet, mely a levediai magyarság egyik előkelőségétől származik.³⁾ Magának a sírnak a kora a X. sz. első fele. Történeti jelentősége abban áll, hogy a steppei népelemek közreműködésére utal a kievi állam megalakulásában, ugyanúgy, mint a fativizsi lelet, mely még az átmeneti időből származik.

A fativizsi lelet, bár átmeneti állapotot képvisel, bizonyára nem áll egyedül Ukrajnában. Az oroszországi múzeumok gyűjteményeinek további tanulmányozása még újabb adatokat is szolgáltathat a fönt vázolt kérdésekhez.

FETTICH NÁNDOR.

¹⁾ FETTICH, A honfoglaló magyarság fémművészete, XVI. t. 10, 11.

²⁾ A Magyar Nemzeti Múzeumban. Lelt. sz. 5/1936 (Horváth Tibor ásatása).

³⁾ Ezt a nagyjelentőségű leletet eddig tévesen határozták meg. Erről és a lelet irodalmáról: Századok 1933, 382. sk. I. A leletnek eredetiben való megvizsgálása (1935) is meggyőzött arról, hogy a kiváló ezüstkészítmények a levediai fémművéség körébe tartoznak.